
دغدغه‌های جوان پویا، جلد ۶۴

هرمنوتیک و دین

دکتر محمد منصورنژاد



انتشارات جوان پویا

۱۳۸۹

شماره‌ی نشر: ۱۰۵

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: منصورنژاد، محمد، ۱۳۴۰
عنوان و نام پدیدآور: هرمنوتیک و دین / محمد منصورنژاد.
مشخصات نشر: تهران: جوان پویا، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص.
فروست: سلسله انتشارات جوان پویا ۱۰۵، دغدغه‌های جوان پویا: ۶۴
شابک: ج. ۶۴: ۰۵-۰۵۴۰۴-۶۰۰-۹۷۸-۹۶۴-۹۶۲۹۸-۹-۶ دوره:
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: واژه‌نامه.
موضوع: اسلام - مسائل متفرقه
موضوع: هرمنوتیک
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ م. ۶۴ ج ۷۳۷۳۷۳۷۳ BP
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۰۲
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی: ۱۷۷۱۳۷۹

هرمنوتیک و دین

نویسنده: دکتر محمد منصورنژاد

ناشر: انتشارات جوان پویا

چاپ اول: ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: جوان پویا

شماره‌ی نشر: ۱۰۵

شابک جلد ۶۴: ۰۵-۰۵۴۰۴-۶۰۰-۹۷۸-۹۶۴-۹۶۲۹۸-۹-۶

شابک دوره: ۶-۹-۹۶۲۹۸-۹۶۴-۹۷۸-۹۶۴-۹۶۲۹۸-۹-۶

www.javanpooya.com

همه‌ی حقوق مادی و معنوی برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

۰۹۱۲۷۹۵۷۱۲۴ و ۰۹۱۲۶۸۳۲۶۷۱

انتشارات جوان پویا:

سخن ناشر

۱) امروزه اکثریت جمعیت کشورمان را جوانان تشکیل می‌دهند. جدای از ویژگی کمیتی، از لحاظ کیفی نیز به تبع انقلاب اسلامی، در دهه‌های اخیر راه ورود به تحصیلات عالیه برای کثیری از جوانان ما باز شده که از آثار آن، مواجه شدن با نسلی فهیم، پرسشگر و هشیار است. خصوصاً این که این نسل به قوی‌ترین روش‌ها و ابزارهای ارتباطی (ماهواره، کامپیوتر، اینترنت و...) نیز مجهز است و با جدیدترین مسایل عصر مواجه و با تازه‌ترین داده‌های زمان آشنا است. این مخاطبین تشنه، آگاه و مسلح، مباحث خاص خود را داشته و پاسخ‌های ویژه‌ی خود را می‌طلبند.

این انتشارات مهم‌ترین هدف خود را پاسخگویی به برخی از مسایل و پرسش‌های نسل جوان قرار داده و از این رو در نامگذاری‌اش (انتشارات جوان پویا) نیز از کلمه‌ی زیبای «جوان» بهره گرفته است. امید است که محصولات این نهاد فرهنگی، مطلوب خصوصاً جوانان و فرهیختگان افتد.

۲) کار فرهنگی در مقایسه با سایر تلاش‌ها ممکن است به معنای اقتصادی آن، سودآور نباشد و یا حتی اگر مستقلاً تعقیب شود، نه تنها مورد تشویق و حمایت قرار نگیرد، بلکه چالش‌هایی را نیز در پی داشته باشد، با این حال اگر تلاش در این بعد، جدی و خلاقانه باشد، قطعاً از عوامل مؤثر بر مسیر تاریخ و سرنوشت جوامع بشری است؛ و اگر این فعالیت صبغی نشر، چاپ و تألیف کتاب به خود گیرد، یکی از محدود آثار دنیایی پایا و ماندگار آدمیان است.

چنان‌که ما امروزه به راحتی «گاتاه‌ها» از آثار «زرتشت» را از حد اقل ۳۰۰۰ سال پیش می‌خوانیم و لذت می‌بریم و یا از قریب ۲۵۰۰ سال پیش یونان، «جمهور» «افلاطون» و «سیاست» «ارسطو» را در کتابخانه‌ی شخصی خود داریم و از آن‌ها بهره می‌بریم. جدای از پایداری آثار فرهنگی، در فرهنگ اسلامی نیز «قلم» و آثار قلمی تا آن حد والايند که مورد سوگند خداوند در قرآن مجید واقع شده‌اند.

از این رو با آگاهی از اهمیت تلاش در حیطه‌ی چاپ و نشر کتاب و بدون آن‌که برداشت‌های مادی از آغازین اهداف کار باشد، پا به عرصه‌ی انتشارات گذاشته‌ایم و هر فرد که چنین انگیزه‌هایی در دل و چنین شوری در سر دارد را به همکاری مشفقانه در همه‌ی حیطه‌ها (تجهیزات، تشکیلات، سرمایه، ویرایش، نگارش، پخش و حتی نقد) دعوت می‌نمایم.

۳) در این سامان، فرهنگ و تمدن پیشین ما، ایران‌شهری و فرهنگ و تمدن مهمان و مورد اقبال اکثریت غالب ایرانیان، فرهنگ و تمدن اسلامی است و فرهنگ و تمدن مسلط این عصر که از مجاری مختلف، دیگران و ما ایرانیان را نیز به رقابت می‌خواند، فرهنگ و تمدن غربی است. و از این

رو از دغدغه‌های این انتشارات آن است که به آثاری پردازد که دغدغه‌ی هویت ایرانی-اسلامی در مقایسه با غرب را دارند.

با این نگاه، آثار دکتر محمد منصورنژاد که عمدتاً نظر به هویت سه‌گانه و مسایل ایرانی، اسلامی و غربی دارند، در اولویت چاپ و نشر قرار گرفته‌اند. از این مؤلف تاکنون آثاری از سوی دیگر ناشرین منتشر گردیده (به انتهای کتاب مراجعه شود) و چاپ سایر آثارش مورد اهتمام انتشارات جوان پویا است.

از چاپ آثاری با ویژگی‌های فوق‌الذکر نیز استقبال می‌گردد.

با قدردانی از:

همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

مدیریت تولید: شورای سیاستگذاری انتشارات جوان پویا

تایپ و حروفچینی: فاطمه و کیلی

طراح جلد: مرضیه نیایش، علی بایه

تایپ، ویراستاری و صفحه‌آرایی: حجت‌الله محمدشاهی

تدارکات، چاپ و صحافی: مرتضی بایه، حسن منصور

انتشارات جوان پویا

۱۳۸۹

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
(۱) مقاله‌ی هرمنوتیک و نسبت آن با دین.....	۱۳
الف) تعریف هرمنوتیک.....	۱۳
(۱) هرمنس.....	۱۶
(۲) تأویل.....	۱۸
(۳) زبان.....	۲۰
ب) اقسام هرمنوتیک.....	۲۲
(۱) هرمنوتیک به عنوان واریسی تفسیر متون.....	۲۵
(۲) هرمنوتیک به عنوان پایه‌یی برای علوم فرهنگی.....	۲۸
(۳) هرمنوتیک به عنوان تأملی بر شرایط فهم کامل.....	۳۱
(۴) هرمنوتیک به عنوان رویه‌یی تحلیلی و واسطه‌یی.....	۳۵
ج) دین و هرمنوتیک.....	۳۸
(۱) مقدمات و مقومات تفسیر متون.....	۳۸
(۲) کتاب مقدس و هرمنوتیک.....	۴۳
(۳) اسلام و هرمنوتیک.....	۴۷
۱-۳) آیا تفسیر هرمنوتیکی در اسلام امکان‌پذیر است؟.....	۴۷
اول: تفسیر هرمنوتیکی آری.....	۴۸
دوم: تفسیر هرمنوتیکی خیر.....	۵۱
سوم: تفسیر هرمنوتیکی مشروط.....	۵۳
۲-۳) ارتباط تأویل و تفسیر با هرمنوتیک.....	۵۵
اول: تأویل.....	۵۵

۶۴.....	دوم: تفسیر.....
۶۹.....	سوم: مقایسه‌ی تفسیر و تأویل.....
۷۱.....	چهارم: جمع‌بندی بحث در رابطه با علم هرمنوتیک.....
۷۱.....	یک: مسأله‌ی پیش‌فرض‌ها.....
۷۳.....	دو: فرار از دام مغالطه‌ی مفهومی.....
۷۷.....	سه: تفاوت قرآن و عهدین و تأثیر آن بر نگاه هرمنوتیکی.....
۷۸.....	چهار: رابطه‌ی اقسام نصوص و هرمنوتیک.....
۸۲.....	۲) نقد و نظری بر کتاب هرمنوتیک، کتاب و سنت.....
۸۲.....	الف) معرفی کتاب.....
۸۷.....	ب) نقد کتاب.....
۸۷.....	۱) محاسن کتاب.....
۸۸.....	۲) معایب کتاب.....
۸۸.....	۱-۲) معایب روشی و متدلوژیک.....
۹۰.....	۲-۲) معایب محتوایی.....
۹۲.....	۳) نقد و نظری بر کتاب ساختار و هرمنوتیک.....
۹۲.....	الف) معرفی کتاب.....
۹۷.....	ب) نقد کتاب.....
۱۰۱.....	۴) نقد و نظری بر کتاب شمیم تأویل در آیات تنزیل.....
۱۰۱.....	الف) معرفی کتاب.....
۱۰۶.....	ب) نقد کتاب.....
۱۰۶.....	۱) محاسن کتاب.....
۱۰۶.....	۲) معایب کتاب.....
۱۱۰.....	۵) معرفی کتاب شریعتی، هرمنوتیک رهایی و عرفان مدنی.....
۱۱۵.....	فهرست منابع.....
۱۲۴.....	فهرست برخی آثار مؤلف.....

مقدمه

از نگارنده آثار فراوانی منتشر گردیده که در یک نگاه ابتدایی، بسیار متنوع و گاه چه بسا دور از هم نیز به نظر می‌رسند. این تنوع رویکرد گاه نویسنده را در معرض پرسش‌هایی از سوی دیگران نیز قرار داده و مشفقانی دعوت به تمرکز تألیف و تحقیق در محورهای خاص نموده‌اند.

یکی از نکاتی که درباره‌ی این تعدّد و تنوع مکتوبات می‌توان گفت آن است که، این موضوعات با وجود همه‌ی پراکندگی، در دو محور مجتمع و متمرکزند:

یکی آن که، همه و یا قریب به اتفاق موضوعات، با رویکردی دینی به نگارش درآمده‌اند، زیرا مطالعات دینی صاحب قلم و دغدغه‌ی مذهبی او در این سامان، سبب شده تا نسبت به پرسش‌های تازه و اشکالات بدیع، بی‌تفاوت نماند.

از همین جا به دوّمین نکته‌ی مشترک همه و یا اغلب آثار این نویسنده می‌رسیم، که این نوشته‌ها «مسأله‌محور» اند. نگارنده به تبع مسایلی که خصوصاً برای نسل جوان ایجاد می‌شده و یا از سوی روشنفکران مطرح می‌شدند، دست به قلم برده و در پاسخگویی به مسائل و شبهات، تولیداتی را خلق نموده است.

اثر حاضر نیز بدون نگرش تخریبی، در یک گفتمان علمی به گفت‌وگو با برداشت‌های مختلف از مسأله‌ی هرمنوتیک و تعامل آن با دین می‌پردازد. گرچه دامنه‌ی بحث هرمنوتیک به مباحث دینی محدود و منحصر نمی‌گردد، ولی با توجه به نکات یادشده، در یک نگاه مسأله‌محور، بحث هرمنوتیک و نسبت آن با دین و خصوصاً اسلام، مورد اهتمام جدی این اثر بوده است.

در ایران امروز پیرامون علم هرمنوتیک، هنوز پرسش‌های اساسی این شیوه‌ی نگاه به درستی مطرح نشده است و از این رو نیاز به تأمل عمیق‌تر و وسیع‌تر در موضوع بوده و لازم است ادبیات مناسب‌تر و موسّع‌تری در موضوع تولید گردد.

اولین نوشتار مکتوب حاضر، مقاله‌ی «هرمنوتیک و نسبت آن با دین»، از این امتیاز مهم برخوردار است که خواننده را با رهیافت‌های عمده در موضوع آشنا نموده و معبری برای تأمل در نسبت هرمنوتیک و دین می‌گشاید. این مقاله پیش از این در مجموعه مقالات پانزدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی (خرداد ۱۳۸۱) از سوی مجمع

جهانی تقریب مذاهب اسلامی (ج ۲: ۱۳۸۲) به چاپ رسیده و انتشار یافته است.

نقد کتاب‌های سه‌گانه‌ی بعدی، هم سبب آشنایی خواننده با دیدگاه‌های مختلف در موضوع می‌گردد و هم با امتیازات و خصوصاً کاستی‌های آن برداشت‌ها آشنا می‌شویم. هر سه نقد این مجموعه قبلاً در روزنامه‌ی جوان به چاپ رسیده و منتشر شده‌اند:

نقد و نظری بر کتاب «هرمنوتیک، کتاب و سنت» (اثر دکتر «محمد مجتهد شبستری») (۱۳۸۳/۸/۶).

نقد و نظری بر کتاب «ساختار و هرمنوتیک» (اثر دکتر «بابک احمدی») (۱۳۸۱/۱۰/۱۸).

نقد و نظری بر کتاب «شمیم تأویل در آیات تنزیل» (اثر خانم «مریم زیبایی نژاد») (۱۳۸۴/۷/۲۱).

معرفی کوتاه کتاب «شریعتی، هرمنوتیک رهایی و عرفان مدنی» (اثر دکتر «عباس منوچهری») که قبلاً در مجله‌ی جهان کتاب (فروردین ماه ۱۳۸۴: ش ۱۹۲) به چاپ رسیده است، نیز پایان بخش کتاب حاضر خواهد بود.

در مجموع امید است که این تأمل کوتاه که از نسبت دین و هرمنوتیک می‌پرسد، گامی مثبت برای آشنایی با پیشینه‌ی بحث و ترسیم افقی هر چند محدود برای نگاه به آینده باشد. واضح است که کتاب حاضر نیاز به نقد عمیق ناقدان و اظهارنظر عالمانه‌ی مشفقان

دارد و هر گونه اظهارنظری سبب عمق و غنای در بحث گردیده و مورد امتنان نویسنده خواهد بود.

از تلاش مشفقانه و مسئولانه‌ی خواهران و برادرانی که در «انتشارات جوان پویا» با علاقه‌ی وافر به تولید فرهنگی مشغول‌اند و از نتایج اقدامات آن‌ها به ثمر رسیدن کتاب پیش‌رو است، صمیمانه سپاسگذاری به عمل می‌آید.

دکتر محمد منصورنژاد

تابستان ۱۳۸۹

M_mansoornejhad@yahoo.com